

Phaistos

Simona Todaro
University of Catania, DISUM

The site and excavations

Phaistos is one of the most significant Minoan centres and one of the most important archaeological sites in Greece, third in terms of visitors after the Acropolis of Athens and Knossos. It is located in the fertile Messara plain in southern Crete, on a low hill that, today located 5.6 km from the sea, was on the coast until the first half of the 4th millennium BC.

The site, inhabited continuously from the 5th millennium B.C. (Neolithic) until the Greek period, was identified as early as the end of the 19th century. It was first excavated by Luigi Pernier between 1900 and 1908, and then by Doro Levi between 1950 and 1966, both directors of the Italian Archaeological School in Athens. The University of Catania has been active there since 1992, under the direction of Vincenzo La Rosa first (1992-2013), and Filippo Carinci (Ca' Foscari University of Venice) later (2014-2018). At the same time, since 2000 a mission led by the University of Salerno has started surveys in the area.

Since 2018, all present missions are coordinated by the University of Catania, in agreement with the Italian Archaeological School of Athens.

The Neolithic and Pre-Palatial Period

The earliest phases, now dated to 5200 BC, are represented by petroglyphs, pits, and hearths set up on the hilltop by groups scouring the southern Aegean in search of metals and minerals such as ochre, which was used in Phaistos to decorate pottery but also to prepare ointments to protect the skin from sunburn.

From the second half of the 5th millennium B.C. onwards, the hill continued to be a meeting place for the inhabitants of the surrounding region, but it was progressively monumentalised and modified to accommodate an increasing number of people. Particularly important in this respect is the building project that around 2200 BC radically transformed the appearance of the hill and the surrounding area by draining the swamp formed by the Hieropotamos. This was made possible both by new knowledge of hydraulic engineering and by a new system of mobilising the workforce based on the distribution of food rations by means

of colourless cups. To this phase, called Ancient Minoan III, belong four monumental complexes, probably public buildings for various corporate groups (clans, guilds, or similar) on which Minoan society seems to have been founded.

The Protopalatial Period

The site reached its greatest splendor during the early Middle Bronze Age phase with the construction of the First Palace, which never had the canonical plan attributed to Cretan palaces but consisted instead of a western block, a southern retaining wall, and individual buildings arranged around the Central Courtyard to the north and south. The palace also featured: three paved western courtyards, two of which had raised pavements; facilities for the storage of solid and liquid foodstuffs (circular silos and a warehouse wing with pithoi); workshops for the production of ceramics, such as the fine Kamares pottery (Fig. 1, *Kamares*-style krater from Phaistos) and stone vessels; and archives of *cretules* and tablets.

The Neopalatial

After the great final destruction in the Middle Minoan IIB the history of Phaistos differs from that of the other palaces.

Attempts to reconstruct the building were aborted, limiting it to a few areas, and for a long time the living and production activities of the elites were probably distributed in large buildings around the palace, such as the House South of the Ramp or the so-called North-Eastern sector from which the famous Phaistos Disk originates (Fig. 2, The Disk of Phaistos).

Only around 1500 B.C. the Second Palace assumed its final appearance with more monumental connotations, starting with the entrance consisting of a staircase to a large loggia, from which some of the palace sectors could be accessed (Fig. 3, The monumental Propylaeum entrance to the Second Palace). The Palace is smaller than that of the previous period and does not appear to have an administrative function. The urban grid loosens, the houses around the palace are abandoned, and the quarters of Chalara and Haghia Fotinì are replaced by single large buildings: the former with a mostly cultic physiognomy; the latter with administrative and control functions.

The Post-Palatial Period

The period following the destruction of the Late Minoan IB is unclear. For the Late Minoan III, it can be said that the area of the Palace was reoccupied for ritual reasons, while around it groups of dwellings have been identified in Chalara, on the median hill, and in the

saddle between it and the eastern hill. The town has extensive relations with the outside world, as shown by a fragment depicting sailors on a boat (Fig. 4, Clay fragment with a sailing scene).

The Historic Age

Far more relevant is the architectural evidence belonging to the Geometric Period (see Quarter on Piazzale LXX), during which the Greek city of Phaistos developed, and already in the Archaic period it appears to have temples and sculptural decorations. It reached its maximum extent in the Hellenistic Period, being even provided with a fortified wall. Little is preserved of this on the hill: the so-called andreion on the upper square, a few houses to the west, and numerous water cisterns. The Hellenistic phase of Phaistos ended with destruction at the hands of rival Gortina, an event that marked the end of the site's multi-millennial urban history.

ΦΑΙΣΤΟΣ

Simona Todaro
Πανεπιστήμιο της Κατάνια, DISUM

Ο χώρος και οι ανασκαφές

Η Φαιστός είναι ένα από τα σημαντικότερα μινωικά κέντρα και ένας από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους στην Ελλάδα, τρίτος σε επισκεψιμότητα μετά την Ακρόπολη των Αθηνών και την Κνωσό. Βρίσκεται στην εύφορη πεδιάδα της Μεσσαράς στη νότια Κρήτη, σε έναν χαμηλό λόφο που, σήμερα βρίσκεται 5,6 χλμ. από τη θάλασσα, βρισκόταν στην ακτή μέχρι το πρώτο μισό της 4ης χιλιετίας π.Χ.

Ο χώρος, που κατοικήθηκε συνεχώς από την 5η χιλιετία π.Χ. (νεολιθική) μέχρι την ελληνική περίοδο, εντοπίστηκε ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα και ανασκάφηκε για πρώτη φορά από τον Luigi Pernier μεταξύ 1900 και 1908 και στη συνέχεια από τον Doro Levi μεταξύ 1950 και 1966, αμφότεροι διευθυντές της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Αθήνα. Το Πανεπιστήμιο της Κατάνια δραστηριοποιείται εκεί από το 1992, υπό τη διεύθυνση του Vincenzo La Rosa αρχικά (1992-2013) και του Filippo Carinci (Πανεπιστήμιο Ca' Foscari της

Βενετίας) αργότερα (2014-2018). Παράλληλα, από το 2000 μια αποστολή υπό την ηγεσία του Πανεπιστημίου του Σαλέρνο έχει ξεκινήσει έρευνες στην περιοχή.

Από το 2018, όλες οι σημερινές αποστολές συντονίζονται από το Πανεπιστήμιο της Κατάνια, σε συμφωνία με την Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών.

Η Νεολιθική και Προ-ανακτορική περίοδος

Οι πρώτες φάσεις, που σήμερα χρονολογούνται στο 5200 π.Χ., αντιπροσωπεύονται από πετρογλυφικά, λάκκους και εστίες που στήθηκαν στην κορυφή του λόφου από ομάδες που έψαχναν το νότιο Αιγαίο προς αναζήτηση μετάλλων και ορυκτών, όπως η ώχρα, η οποία χρησιμοποιούνταν στη Φαιστό για τη διακόσμηση της κεραμικής αλλά και για την παρασκευή αλοιφών για την προστασία του δέρματος από τα ηλιακά εγκαύματα.

Από το δεύτερο μισό της 5ης χιλιετίας π.Χ. και μετά, ο λόφος συνέχισε να αποτελεί τόπο συνάντησης για τους κατοίκους της γύρω περιοχής, αλλά σταδιακά μνημειοποιήθηκε και τροποποιήθηκε για να φιλοξενήσει έναν αυξανόμενο αριθμό ανθρώπων. Ιδιαίτερα σημαντικό από την άποψη αυτή είναι το οικοδομικό έργο που γύρω στο 2200 π.Χ. μεταμόρφωσε ριζικά την όψη του λόφου και της γύρω περιοχής με την αποξήρανση του βάλτου που σχημάτιζε ο Ιεροπόταμος. Αυτό κατέστη δυνατό τόσο χάρη στις νέες γνώσεις της υδραυλικής μηχανικής όσο και χάρη σε ένα νέο σύστημα κινητοποίησης του εργατικού δυναμικού που βασιζόταν στη διανομή μερίδων φαγητού μέσω άχρωμων κυπέλλων. Σε αυτή τη φάση, που ονομάζεται Αρχαία Μινωική ΙΙΙ, ανήκουν τέσσερα μνημειακά συγκροτήματα, πιθανώς δημόσια κτίρια για διάφορες εταιρικές ομάδες (φυλές, συντεχνίες ή παρόμοια), στα οποία φαίνεται ότι στηρίχθηκε η μινωική κοινωνία.

Η Πρωτοανακτορική περίοδος

Κατά τη φάση της πρώιμης Μέσης Εποχής του Χαλκού, ο χώρος έφτασε στη μεγαλύτερη μεγαλοπρέπειά του με την κατασκευή του Πρώτου Ανακτόρου, το οποίο δεν είχε ποτέ το κανονικό σχέδιο που αποδίδεται στα κρητικά ανάκτορα, αποτελούμενο από ένα δυτικό μπλοκ, ένα νότιο τοίχο αντιστήριξης και μεμονωμένα κτίρια που διατάσσονται γύρω από την Κεντρική Αυλή στα βόρεια και νότια. Το ανάκτορο διέθετε επίσης: τρεις πλακόστρωτες δυτικές αυλές, δύο από τις οποίες είχαν υπερυψωμένα πεζοδρόμια- εγκαταστάσεις για την αποθήκευση στερεών και υγρών τροφίμων (κυκλικά σιλό και μια πτέρυγα αποθήκης με πιθάρια)- εργαστήρια για την παραγωγή κεραμικών, όπως η εξαιρετική κεραμική των Καμαρών (Εικ. 1, κρατήρας τύπου Καμαρών από τη Φαιστό) και λίθινων αγγείων- και αρχαία κρητίδων και πινακίδων.

Η Νεοανακτορική

Μετά τη μεγάλη οριστική καταστροφή στη Μεσομινωική ΙΙΒ η ιστορία της Φαιστού διαφέρει από εκείνη των άλλων ανακτόρων.

Οι προσπάθειες ανακατασκευής του κτιρίου ματαιώθηκαν, περιορίζοντάς το σε λίγους χώρους, και για μεγάλο χρονικό διάστημα οι δραστηριότητες διαβίωσης και παραγωγής των ελίτ ήταν πιθανώς κατανεμημένες σε μεγάλα κτίρια γύρω από το ανάκτορο, όπως η οικία νότια της ράμπας ή ο λεγόμενος βορειοανατολικός τομέας από τον οποίο προέρχεται ο περίφημος Δίσκος της Φαιστού (Εικ. 2, Ο Δίσκος της Φαιστού).

Μόνο γύρω στο 1500 π.Χ. το Δεύτερο Ανάκτορο πήρε την τελική του μορφή με πιο μνημειακή χροιά, ξεκινώντας από την είσοδο που αποτελείτο από μια σκάλα προς ένα μεγάλο χαγιάτι, από το οποίο μπορούσε κανείς να έχει πρόσβαση σε ορισμένους από τους τομείς του ανακτόρου (Εικ. 3, Η μνημειακή είσοδος των Προπυλαίων στο Δεύτερο Ανάκτορο). Το ανάκτορο είναι μικρότερο από εκείνο της προηγούμενης περιόδου και δεν φαίνεται να έχει διοικητική λειτουργία. Το αστικό πλέγμα χαλαρώνει, τα σπίτια γύρω από το ανάκτορο εγκαταλείπονται και οι συνοικίες της Χαλάρας και της Αγίας Φωτεινής αντικαθίστανται από ενιαία μεγάλα κτίρια: το πρώτο με λατρευτική κυρίως φυσιογνωμία- το δεύτερο με διοικητικές και ελεγκτικές λειτουργίες.

Η Μετα-ανακτορική περίοδος

Η περίοδος μετά την καταστροφή του Υστερομινωικού ΙΒ ανακτόρου είναι ασαφής. Για την Υστερομινωική ΙΙΙ, μπορεί να ειπωθεί ότι η περιοχή του ανακτόρου επανακατοικήθηκε για τελετουργικούς λόγους, ενώ γύρω από αυτό έχουν εντοπιστεί ομάδες κατοικιών στη Χαλάρα, στο μεσαίο λόφο και στη σέλα μεταξύ αυτού και του ανατολικού λόφου. Η πόλη έχει εκτεταμένες σχέσεις με τον έξω κόσμο, όπως φαίνεται από ένα θραύσμα που απεικονίζει ναυτικούς σε πλοίο (Εικ. 4, Πήλινο θραύσμα με σκηνή ιστιοπλοΐας).

Η Ιστορική Εποχή

Πολύ πιο σημαντικές είναι οι αρχιτεκτονικές μαρτυρίες που ανήκουν στη Γεωμετρική Περίοδο (βλ. Τετράγωνο στην Piazzale LXX), κατά την οποία αναπτύχθηκε η ελληνική πόλη της Φαιστού, και ήδη από την Αρχαϊκή περίοδο φαίνεται να διαθέτει ναούς και γλυπτικές διακοσμήσεις. Κατά την Ελληνιστική Περίοδο, έφτασε στη μέγιστη έκτασή της, με ένα οχυρωμένο τείχος. Από αυτό σώζονται ελάχιστα στον λόφο: το λεγόμενο Ανδρείον στην πάνω

πλατεία, λίγα σπίτια στα δυτικά και πολλές δεξαμενές νερού. Η ελληνιστική φάση της Φαιστού έληξε με την καταστροφή της από την αντίπαλη Γόρτυνα, γεγονός που σηματοδότησε το τέλος της πολυετούς αστικής ιστορίας του τόπου.